

УДК 330.322.2

Г. І. Фролова

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Анотація. У статті досліджено передумови розвитку інноваційних процесів, розглянуто концепцію визначення рейтингу інноваційних проектів, проаналізовано взаємозв'язок та напрямки взаємодії між інноваціями та інвестиціями, визначено умови реалізації інвестиційно-інноваційної стратегії, розглянуто джерела фінансування інноваційної діяльності, визначено напрями державної фінансової політики сприяння інноваційній діяльності, запропоновано напрями стимулювання інноваційної активності.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, інвестиційно-інноваційні процеси та механізми, програма інноваційного розвитку, інвестиційна привабливість, інвестиційно-інноваційна стратегія, державна фінансова політика, стимулювання інноваційної діяльності.

Summary. Pre-conditions of development of innovative processes are explored in the article, conception of determination of rating of innovative projects is considered, intercommunication and directions of co-operation between the innovations and investments is analysed, the terms of realization of investment-innovative strategy are determined, the sources of financing of innovative activity are considered, directions of state financial policy of assistance to innovative activity are determined, directions of stimulation of innovative activity are offered.

Key words: socio-economic development, investment-innovative processes and mechanisms, program of innovative development, investment attractiveness, investment-innovative strategy, state financial policy, stimulation of innovative activity.

Постановка проблеми. Розвиток науково-технічного процесу (НТП), що особливо прогресував останніми роками, вимагає збільшення обсягів інвестування у підприємства, установи та об'єднання, які займаються розробкою нових технологій, методів виробництва чи навчання і пошуком нових шляхів діяльності та вдосконалення

наявних. Цей процес пов'язаний з такою сферою економічної діяльності, як інновації та їх роллю в залученні іноземних та вітчизняних інвестицій у національну економіку.

Актуальність дослідження цієї проблеми полягає у зниженні конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, недостатності інвестицій. Ін-

© Г. І. Фролова, 2012

вестори обережно ставляться до вкладення коштів у втілення нових ідей. Будь-який інноваційний процес носить ризиковий характер, тому виникає необхідність вирішення завдання, що стосується оптимізації інвестиційного забезпечення інноваційних процесів в економіці України.

Проблема розвитку інвестиційно-інноваційного процесу в економіці країни, можливості використання виробничо-ресурсного потенціалу України для підвищення ефективності функціонування національного господарства завжди перебувала в центрі уваги вчених-економістів і господарських працівників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних і практичних питань стосовно розвитку інвестиційно-інноваційних процесів присвячено значну кількість наукових праць. Значний внесок у розвиток теорії інновацій здійснили російські вчені, такі як: І. Балабанов, Л. Гохберг, Л. Євдокимова, П. Завлін, С. Ілленкова, А. Казанцев, М. Молчанов, Ю. Морозов, В. Мединський, О. Пригожин, І. Рудакова, В. Тужилкіна, Є. Уткін, Р. Фатхудінов та ін. Серед вітчизняних учених вагомий внесок у дослідження цих проблем зробили такі відомі українські вчені, як В. Александра, Ю. Бажал, О. Василенко, О. Волков, М. Денисенко, В. Геєць [2], А. Заїнчковський, С. Ілляшенко, М. Йохна, Н. Краснокутська, Д. Крисанов, В. Ландик, О. Лапко, В. Россоха, А. Сухоруков, Л. Федулова, А. Юзефович, Я. Жаліло, В. Полохало [7], А. Поддєрьогін [8] та ін.

Незважаючи на значний обсяг наукових робіт, окремі аспекти цієї теми потребують подальших досліджень. Це стосується концепції розвитку інноваційної діяльності в умовах поглиблення конкуренції, обмежених фінансових ресурсів та зростаючого ступеня ризику й невизначеності.

Метою статті є визначення передумов розвитку інвестиційно-інноваційних процесів у національній економіці.

Основні результати дослідження. Питання щодо здійснення інноваційної діяльності в Україні та її фінансування в умовах кризи є особливо актуальними і проблематичними.

У промислово розвинутих країнах впровадження інноваційних технологій забезпечує до 90 відсотків приросту ВВП. В Україні інноваційна діяльність має структурні деформації, що пов'язані з неузгодженою та незбалансованою взаємодією між технологічними, економічними та соціально-ціннісними аспектами. Основною причиною такої деформації є хибно обраний напрям економічного розвитку на державному рівні, що і нині залишається досить непродуманим та непослідовним. Кожен новий уряд, що приходить до влади, проголошує, що інновації є пріоритетом розвитку нашої держави, але ці обіцянки залишаються лише на словах. І. Ю. Матюшенко [1] вважає, що

ми і надалі використовуємо старі технології, які свого часу забезпечували надприбутки, однак зараз вони є неприйнятними у світових економічно розвинутих устроях. Ці низькотехнологічні виробництва є занадто ресурс- та енерговитратними, що в умовах стрімкого зростання світових цін на енергоносії призводить до того, що українська економіка стає приреченою на збитковість.

Україна має всі передумови, щоб в умовах нової економічної хвилі вийти на передові позиції та відігравати роль провідної країни світу: освічене населення, сировинну базу, зручне географічне розташування. Проте щоб ефективно використовувати ці переваги, потрібно [2]:

- чітко встановити пріоритети інноваційного розвитку для кожної галузі;
- створити інноваційну інфраструктуру (технопарки, інноваційні центри, технологічні інкубатори) та налагоджити їх ефективне функціонування;
- модернізувати українську енергетику та транспорт, які можуть стати важливими ринками збуту для ресурсозберігаючих технологій;
- вдосконалити нормативно-правову базу державного регулювання та стимулювати інноваційну діяльність;
- створити ефективну мотивацію інноваційних процесів, забезпечити їх комерціалізацію та спрямування на задоволення ринкового попиту, з урахуванням національних стратегічних та геополітичних аспектів;
- створити позитивний інвестиційний клімат для покращення фінансування інноваційних проектів.

Центральне місце в управлінні ефективністю інноваційної діяльності на рівні підприємств, об'єднань, галузей з метою забезпечення фінансових передумов її підвищення належить науково обгрунтованому відбору найбільш ефективних інноваційних проектів із загальної кількості наявних (що знаходяться на розгляді) проектів. В умовах обмеженості фінансових ресурсів інноваційної діяльності необхідне ранжування наявних інноваційних проектів за рівнем їх ефективності з метою оптимізації інвестиційних програм і встановлення раціональної послідовності інвестування інноваційних проектів. У цілому концепція визначення рейтингу інноваційних проектів складається з таких послідовних етапів [3]:

1. Відбір факторів ефективності інноваційних проектів.
2. Визначення «вагомості» цих факторів.
3. Встановлення ступеня ризику за окремими факторами ефективності (за кожним проектом окремо).
4. Визначення ефективності проектів за умов врахування зміни ризику одного з факторів та незмінності інших.

5. Визначення ефективності проекту за умов врахування ризику всіх її факторів.

6. Рейтингова оцінка інноваційних проектів за методом аналітичної сітьової експертизи (тобто оцінка за показниками ефективності, що розраховані: а) з одночасним врахуванням ризику за всіма факторами; б) з обліком ризику за окремих факторами.

На думку Н. Новицького [4], сьогодні в умовах кризи фінансування інноваційної діяльності та низького рівня інвестиційної активності в інноваційному секторі економіки України однією із ключових проблем є реалізація стратегії інвестиційно-інноваційного розвитку. Особливої актуальності на сьогоднішній день набувають питання вдосконалення принципів, методів і підходів до інвестиційного забезпечення інноваційних процесів, раціоналізації механізму управління процесом залучення інвестицій в інновації, а також оцінки доцільності інвестування в інноваційні проекти на основі дослідження циклічної динаміки попиту на інновації.

Г. В. Атаманчук наголошує [5], що під час аналізу взаємозв'язків та напрямків взаємодії між інноваціями та інвестиціями слід зазначити таке:

— інвестиції забезпечують реалізацію інноваційного процесу, а інновації породжують додатковий капітал і, відповідно — нові інвестиції;

— інновації складають окремий сегмент інвестиційного ринку і певною мірою є його об'єктом;

— інновація — це реалізований на ринку результат певної діяльності, одержаний внаслідок інвестування капіталу у створення нового продукту або процесу (технології);

— вважається, що в умовах стабільної економіки всі інвестиції бажано мають бути інноваційної спрямованості, а в умовах кризи інвестиції мають бути спрямовані на підтримку діючих технічно відсталих виробничих фондів;

— інвестиції без інновацій призводять до відтворення ресурсовитратного та застарілого обладнання, відповідно — до орієнтації економіки на екстенсивний шлях розвитку, який, як доведено дослідженнями закордонних та вітчизняних економістів, не має майбутнього.

При цьому варто розмежовувати інновації та інвестиції, хоча між ними є дуже тісний зв'язок. Інноваційний процес неможливий без інвестицій, а здійснення інвестицій без інновацій не має економічного сенсу, оскільки такий підхід консервує відставання у галузі техніки та технології, що у результаті знижує конкурентоспроможність підприємства. Враховуючи їхній тісний взаємозв'язок, іноді для оцінювання ефективності інновацій та інвестицій використовують одні й ті ж показники, що не зовсім правильно. Для інвестиційного проекту основним критерієм є його фінансова ефек-

тивність з погляду привабливості для інвесторів. Для інноваційного проекту важливі не лише фінансові результати, але і його новизна, яка задовольняє попит споживачів і виробників.

На думку А. Ф. Бондаренка [6], успішна реалізація інвестиційно-інноваційної стратегії можлива за умови забезпечення таких вимог:

— узгодженість розмірів інвестицій, які можуть бути спрямовані на інновації, з ресурсним потенціалом країни, регіону або підприємства;

— узгодженість необхідності інновацій та можливих обсягів залучення інвестицій;

— визначеність терміну реалізації завдань інвестиційно-інноваційної стратегії;

— оптимальність поєднання очікуваного досягнення потрібної прибутковості від вкладання інвестицій в інновації та потенційних ризиків і невизначеності майбутнього періоду;

— узгодженість запланованих інвестицій інноваційної спрямованості із загальноекономічними умовами;

— визначення реальних часових рамок, необхідних для реалізації стратегії.

Запровадження інновацій вимагає відповідного нормативно-правового забезпечення, до якого слід віднести Закони України «Про інноваційну діяльність» (№ 40-IV від 04.07.2002 р.), «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (№ 433-IV від 16.01.2003 р.), Постанову Верховної Ради України «Про концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України» (№ 37 від 1999 р.) [7]. Але прийняття одних лише законів мало, потрібне активне фінансування інноваційних процесів, а також створення сприятливих умов для розвитку інновацій на підприємствах з боку держави.

За твердженням А. М. Поддєрьогіна [8], на сьогодні відокремлюють кілька джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств, зокрема:

1) власні фінансові ресурси суб'єктів господарської діяльності (амортизаційні відрахування, чистий прибуток, інші надходження);

2) кошти, залучені на фондовому ринку (шляхом емісії й розміщення корпоративних прав, боргових цінних паперів, депозитарних розписок та залучення інвестицій в інших формах);

3) позики (банківські кредити, комерційні кредити, державні позики, кредити міжнародних фінансових організацій);

4) видатки державного й місцевих бюджетів, а також державних цільових фондів (у вигляді фінансування, асигнування, дотування);

5) інші джерела (благодійні внески, допомога).

Проте, на жаль, переважна більшість інвестицій в інноваційні проекти в Україні здійснюються за власні кошти суб'єктів підприємницької діяльності. Ресурси, залучені на фондовому ринку, а також довгострокові позики комерційних банків

є незначними, а видатки державного й місцевого бюджетів, включаючи державні цільові фонди, — недостатніми. Так, станом на 2010 рік загальна сума витрат на інноваційну діяльність склала 8045,5 тис. грн.; з них власних коштів підприємств — 4775,2 тис. грн., коштів державного бюджету — 87,0 млн. грн., вклад іноземних інвесторів — 2411,4 млн. грн., та інші джерела — 771,9 млн. грн. [9].

Тому для прискорення інноваційного розвитку є необхідним істотне збільшення фінансування з боку держави, що буде стимулювати розробку і запровадження інноваційних проектів. Але для цього державна фінансова політика сприяння інноваційній діяльності має бути спрямована на:

- стимулювання збільшення обсягів власних коштів підприємств, що витрачаються з метою активізації інноваційної діяльності;
- нарощування потенціалу державного фінансування інновацій;
- збільшення обсягів кредитування інноваційних проектів;
- створення умов для нарощування інвестицій на інноваційно активних підприємствах.

Низький рівень наукоємності вітчизняного виробництва визначається не тільки дефіцитом грошей або браком стимулів і пільг. Фундаментальне значення має структура економіки. В українській економіці домінують низькотехнологічні галузі виробництва, які природно відносяться до малонаукоємних галузей: добувна і паливна — 0,8–1 %; харчова, легка промисловість, агропромисловість — 1,2 %. У цілому в Україні домінує відтворення такого виробництва, як гірнична металургія, залізничний транспорт, багатотоннажна неорганічна хімія та ін. Відповідно майже 95 % вітчизняної продукції належить до виробництв цієї групи. Зростання ВВП за рахунок введення нових технологій в Україні оцінюється всього у 0,7–1 % [10].

Але сучасна техніка і технологія неможливі без втілення у них наукових досягнень. Якщо за минулих часів наука виступала як самостійна сфера діяльності, незалежна від інших чинників суспільного життя, то з певного часу вона починає входити у тісний зв'язок з іншими сферами діяльності людини. Особливо зростає її взаємозв'язок з виробництвом, технікою. Здійснюючи на них суттєвий вплив, вона сама вже не може прогресувати без них. Для характеристики сучасного виробництва набуває величезного теоретичного і методологічного значення тенденція до технологічного застосування науки і неухильне поступове перетворення її у безпосередню продуктивну силу. Наука виступає у ролі суспільної продуктивної сили. Так, на науково-технічну діяльність за 9 місяців 2011 року було витрачено 6594,8 млн. грн. [11].

Сучасний етап інноваційного розвитку все більше пов'язується з такими його пріоритетними напрямками, як: автоматизація, роботизація,

кібернетизація, розвиток мікроелектроніки, біотехнології, інформатики, енергозберігаючих технологій, які, у свою чергу, покликані зменшити витратність виробництва, а в результаті збільшити прибуток.

Для стимулювання інноваційної активності запропоновано:

- чітке розмежування стратегічного й оперативного управління інноваційними процесами між державою і приватними інвесторами;
- використання гнучкої системи податкових пільг чи диференційованого оподаткування;
- розвиток і вдосконалення інфраструктури інноваційної діяльності суб'єктів економіки, фінансової системи країни;
- запобігання переважанню фінансового підприємництва над виробничим.

Головною умовою стабільного інвестиційного забезпечення інноваційних процесів є ефективне управління інноваційними проектами.

Висновки. Тенденція інноваційної діяльності останніми роками засвідчує необхідність державної підтримки фінансової політики у виробничій сфері та спрямування її у напрямку стратегічних структурних пріоритетів на формування сучасних чинників конкурентоспроможності національної економіки.

Отже, сумісний аналіз інвестиційних та інноваційних процесів у рамках розробки єдиної інвестиційно-інноваційної стратегії розвитку дозволяє винайти шляхи спільного розв'язання проблеми залучення інвестицій та реалізації на цій основі механізму структурно-інноваційного оновлення економіки. Саме від її успішного функціонування великою мірою залежить ефективність реалізації пріоритетних напрямків інвестування з урахуванням інноваційної спрямованості, що є одним із головних аспектів забезпечення сталого економічного зростання в Україні.

Література

1. Перспективи створення національної інноваційної системи в Україні [Електронний ресурс] / І. Ю. Матюшенко // Матеріали інноваційного форуму СНД «Міжнародний інноваційний розвиток та інноваційне співробітництво». — Режим доступу : http://iee.org.ua/files/alushta/13-matyushenko-perspektyvy_stv.pdf.
2. Геєць В. Інноваційні перспективи України : монографія / В. Геєць, В. Семіноженко. — Х. : Константа, 2006. — 272 с.
3. Коваленко П. В. Особливості інституційного регулювання інноваційних процесів / П. В. Коваленко // Зовнішня торгівля: право та економіка : наук. журн. — 2007. — № 3 (3). — С. 37–42.
4. Новицький Н. Інноваційний шлях розвитку економіки / Н. Новицький // Економіст. — 2000. — № 6. — С. 80–87.

5. Атаманчук Г. В. Теорія державного управління : курс лекцій / Г. В. Атаманчук. — М. : Юридична література, 1997. — 400 с.

6. Бондаренко А. Ф. Інвестиційно-інноваційні стратегії як механізм забезпечення сталого економічного зростання в Україні / А. Ф. Бондаренко, Т. А. Васильєва, О. С. Грищенко // Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання : праці VI міжнародної наукової конференції. Ч. 5. — Донецьк : ДонНУ, 2005. — С. 176–176.

7. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів [Електронний ресурс] / за заг. ред. проф. В. І. Полохала // Матеріали парламентських слухань у ВРУ (17.06.2009 р.). — Київ : Парламентське видання, 2009. — 628 с. — Режим доступу : <http://kno.rada.gov.ua>.

8. Поддєрьогін А. М. Інновації та їх фінансове забезпечення у харчовій промисловості України [Електронний ресурс] / А. М. Поддєрьогін // Фінанси України : Всеукраїнський науковий

журнал. — Режим доступу : nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ekhp/2011_4/st11.pdf.

9. Інвестиції та інноваційний розвиток : матеріали Державного агентства України з інвестицій та інновацій до парламентських слухань «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://kno.rada.gov.ua/doccatalog/dokument?id=48726>.

10. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів [Електронний ресурс] / [за заг. ред. проф. В. І. Полохала] // Матеріали парламентських слухань у ВРУ (17.06.2009 р.). — К. : Парламентське видання, 2009. — 628 с. — Режим доступу : <http://kno.rada.gov.ua>.

11. Інвестиції та інноваційний розвиток : матеріали Державного агентства України з інвестицій та інновацій до парламентських слухань «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://kno.rada.gov.ua/doccatalog/dokument?id=48726>.